

Eerste Wedana in Lelydorp De Craneweg

Inleiding

Op 1 juli 1863 werd de slavernij in Suriname afgeschaft. In Suriname ontstonden er daardoor nog grotere problemen met het toch al nijpende arbeidstekort. Hierdoor werd het steeds moeilijker om de plantages draaiende te houden. Zo werden gedurende 1890-1939, in totaal 32.956 (19.118 mannen, 12.408 vrouwen en 1404 kinderen) Javaanse contractanten aangevoerd om in Suriname voornamelijk plantage arbeid te verrichten.

Het artikel beschrijft in het kort de door de Koloniale Regering van Suriname benoemde Wedana in Lelydorp "De Craneweg". Waarschijnlijk ook ooit de enige benoemde Wedana in Suriname. Met de benoeming van een Wedana wil de Koloniale Regering zo bereiken dat de aan Javanen afgegeven percelen inderdaad worden bewerkt en beplant. Een Wedana is een inlands districtshoofd. Hij doet heel veel voorwerk voor een controleur van de regering. In Nederlands Oost Indië is een Wedana een functionaris die hoger is in rang dan een Lurah maar lager in rang is dan een Bupati (Regent).

Aan Javaanse contractarbeiders die na hun contracttijd in Suriname wilden blijven vestigen was beloofd dat zij land zouden krijgen om zelfstandige landbouw uit te oefenen. De Surinaamse Koloniale Regering had gebieden gecreëerd om aan deze belofte te voldoen. Aan het einde van de contractperiode van de eerste golf van de eerste Javaanse contractarbeiders in Suriname werden in de Lelydorp en Johan en Margaretha gebieden voor deze doeleinden ontsloten. Zo ontstonden er in Suriname homogene Javaanse gemeenschappen of dorpen die later tot een Kelurahan wordt aangewezen. Een Kelurahan is het openbare bestuur dat in een Javaans dorp werd geïnstalleerd. Ook de grens afbakening en voor welke bevolkingsgroep het is bestemd wordt bij landsbesluit genomen. Aan het hoofd van een Kelurahan staat een Lurah. Deze beschikte over een scala aan prodeo hulpbestuurders.

Het doel van dit artikel is het leveren van een bescheiden bijdrage aan de kennis van de Javaanse Immigratie in Suriname gedurende 1890-1939. En de invloed die de Javaanse cultuur heeft uitgeoefend op de Surinaamse samenleving.

Vertrek en aankomst van Bapak Kartomodjo

In 1904 kwamen 247 Javaanse contractanten in Suriname aan, waarvan 170 Javaanse contractanten met de contractcode met de lettercombinatie GG. Zij werden vervoerd met de SS Floris & Prins Willem V. Twee andere schepen, de Ambon en de Prins der Nederlanden, vertrokken uit Oost Indië naar Suriname met in totaal 77 Javaanse contractanten aanboord die speciaal voor de Koloniale Spoorwegen waren gecontracteerd. Deze contractanten kregen daarom ook de contractcode beginnende met de letters KS.

De schepen gingen eerst naar Amsterdam om van daaruit weer naar Suriname te vertrekken. De schepen meerden in Paramaribo aan op 24 september 1904. De in dit artikel besproken Bapak Kartomodjo en zijn zoon Moestari reisden naar Suriname af in één van deze stoom schepen.

Aantal Javaanse contractanten, 1904

Datum aankomst	Stoomschip	Contract code	Aantal
13-8-1904	s.s Floris & Prins Willem V	GG	170
24-9-1904	s.s Ambon \$ Prins der Nederlanden	KS	77
Totaal		GG & KS	247

Stoomschip: Ambon

Bouwjaar: 1901

Tonnage: 3598

Werf: De Schelde Vlissingen

Eigenaar: Stoomvaart Mij Nederland - Amsterdam

Historie: Op 21 februari 1917 door de U66 getorpedeerd, naar Plymouth binnengebracht en later gesleept naar Amsterdam en gerepareerd. In 1925 naar HSM, in 1926 Eemstroom, in 1930 naar Panama als Gaston Illuega en in 1931 te Valencia gesloopt.



Stoomschip: Prins der Nederlanden

Bouwjaar: 1902

Tonnage: 2287

Werf: Blohm & Vos Hamburg

Eigenaar: Koninklijk Nederlandse Stoomboot Maatschappij

Historie: In 1927 naar KNSM en in 1927 te Schiedam gesloopt.



In dienst van Koloniale Spoorwegen

Bapak Kartomodjo en zijn zoon Moestari kwamen beiden in dienst van de Koloniale Spoorwegen. Voor de ontsluiting van het binnenland van Suriname trok de Koloniale Spoorwegen in dat jaar 77¹ Javaanse contractanten aan. Bapak Kartomodjo diende hun contract uit op 24 september 1909. Uit de HDS gegevens blijkt dat hij niet voor contractverlenging tekende. Zijn zoon Moestari verliet volgens het aanwezige document van het HDS de dienst en ook Suriname voortijdig namelijk op 4 juni 1906. Volgens het document in HDS was Bapak Wedana Kartomodjo op 30 oktober 1918 getrouwd met Mbok Radijem. Beiden hebben het kind Oerep dochter van een overleden Javaanse contractant verzorgd. Zelf hebben ze een kind gekregen, Soetat genaamd. Soetat is ongeveer op 18 jarige leeftijd overleden.

Vestigingsplaatsen na afloop contract

Na afloop van het vijfjarige contract werden Javaanse contractarbeiders die niet meer terugkeerden naar hun vaderland gestimuleerd om zich in Suriname als kleine landbouwer te vestigen. Daarvoor werden speciale vestigingsplaatsen ingericht en de ex-contractanten kregen landbouw percelen aangeboden. De eerste uitgave van percelen aan ex-contractanten dateren al van mei 1904. De plantage Johan en Margaretha zijn speciaal hiervoor door het Gouvernement aangekocht. Op de vestigingsplaats Lelydorp kregen Javaanse contractarbeiders percelen toegekend. De eerste aan Javaanse immigranten verstrekte percelen op Lelydorp liggen ten westen van de spoorbaan en aan de dwars daarop uitkomende de Crane- en de Java weg. De grote van de uitgegeven percelen verschilden onderling. In 1905 werd een begin gemaakt met de uitgifte van gronden aan Javanen die vrij van contract verplichtingen waren. De uitbreiding verliep al snel, want in 1907 waren er 60 percelen bijgekomen. In december 1908 kwam het aantal uitgiften op Lelydorp al uit op 103 percelen. De 18 percelen die waren gelegen aan de spoorbaan waren in afmeting kleiner, namelijk twee ha groot, terwijl de 40 percelen die aan de Javaweg en 45 aan de Craneweg liggen elk ongeveer vier ha groot waren.

Inrichting perceel bij Javanen

De Javanen bouwden hun huizen niet ver af van de hoofdweg. Over het algemeen keken de huizen uit in de richting van de hoofdweg. Achter en om het huis werden landbouwgewassen verbouwd en kippen en vee gehouden.

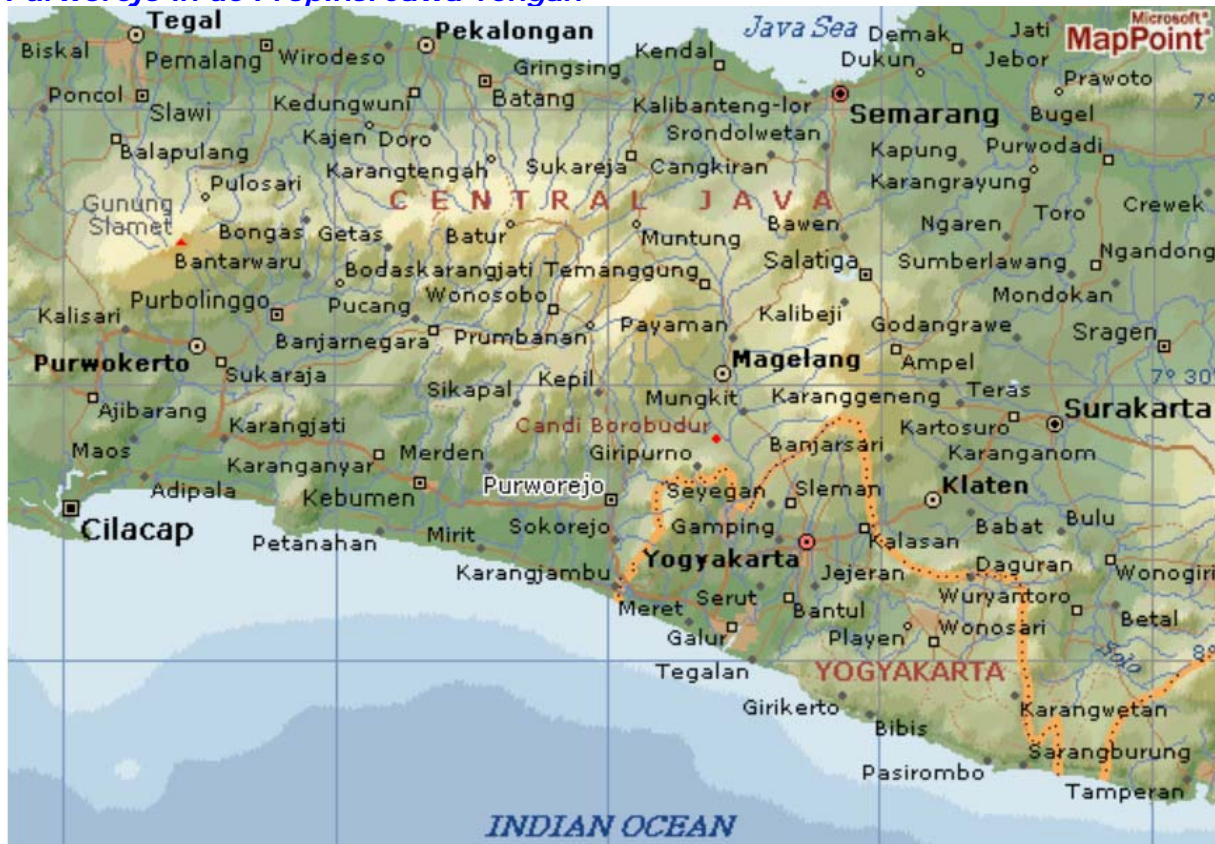
Bapak Kartomodjo als eerste Wedana op Lelydorp aangesteld

De percelen werden door de ex-contractanten niet regelmatig bebouwd. Door de snelle uitbreiding vroeg de controle veel aandacht van het gouvernementsbestuur. Dit noopte het gouvernementsbestuur om conform de bestuurlijke inrichting in Nederlands Oost Indië voor de controle van aan Javanen afgegeven percelen een Wedana aan te stellen hem met de controle taak te belasten. Zo werd Bapak Kartomodjo benoemd tot Wedana in Lelydorp. Zijn taken waren om erop toe te zien dat de aan Javanen afgegeven percelen werden verbouwd en beplant. Hij moest erop toezien dat de trefzaken en lozingen die voor de goede waterhuishouding van het dorp moesten zorgdragen goed werden onderhouden. Hij had ook tot taak om de huurpenningen van de dorpsgemeente te innen en ook er voor zorg te dragen dat de penningen bij het commissariaat werden gestort. Het resultaat van de benoeming van Bapak Kartomodjo was dan ook dat de percelen nu regelmatig werden bebouwd. De districtscommissaris bevestigde dan ook in een nota dat hij tevreden was over de Javaanse vestigingen. Kwantitatief is dit onderbouwd als dit ook blijkt uit de getaxeerde waarde van de beplantingen in de Javaanse vestigingen die hij liet opmaken. Ook de directeur van Landbouw was hier zeer tevreden over. Dit resultaat

¹ In onderzoek

is volgens beide bewindslieden toe te schrijven aan de aanstelling van Bapak Kartomodjo als Wedana op de Javaanse vestigingsplaatsen.

Purworejo in de Propinsi Jawa Tengah



Beplanting, dieren en opbrengsten

Javanen hielden om het huis vee (koeien, geiten en schapen) en kippen. Op hun akkers werden afhankelijk van het seizoen verschillende landbouwgewassen beplant zoals rijst, mais, cacao, koffie, bananen, bacoven, en verschillende aardvruchten (zoete ketéla rambat, bengkuwang), bitterecasave (ketéla pahit), pinda (kacang tanah) en soja (kedhelé) en vruchtboomen (sinas en manja). Ketéla pahit was grondstof voor het maken van stijfsel. In Suriname stond dit als gomma bekend. Padie opbrengsten wordt geschat op 2800 a 3250 kg per ha, waarvan voor de helft werd verkocht en de ander helft was bestemd voor eigen consumptie. De padie die voor eigen consumptie was bestemd werd meestal opgeslagen in een lumbung². Voor het verwerken tot rijst wordt de padie in een lesung³ gestampt.

² Berging om padie in op te slaan

³ Uitgeholde boomstam in de vorm van een rechthoek: stamper

Javaanse database

[home](#) [introdunctie](#) [raadplegen database](#) [achtergrondinfo](#) [sitemap](#) 

Kartomodjo

[zoeken](#)

[zoekinstructie](#)

[uitleg database-gegevens](#)

[afkortingen](#)

[schepenlijst](#)

vadersnaam Sairan
geboorteland nederl. Indie
lengte 160.2
herkenningsteken onbekend
geslacht vrouw
leeftijd 37
leeftijd (maanden) onbekend
godsdienst moslim

afreisplaats Semarang
afreisdatum 15 juli 1904
schip Ambon en prins der nederlanden
soort schip onbekend
monsternummer 11
aankomstplaats Paramaribo
aankomstdatum onbekend
in dienst van Koloniale Spoorwegen
voor wie koloniaal gouvernement

contractcode KS15
begin contract 24 september 1904
einde contract 24 september 1909
datum cvo onbekend
ontvangstdatum premie onbekend
verblijfstatus onbekend
gewest Kedoe
afdeling Poerworedjo
district onbekend
desa/dorp onbekend
plantage onbekend
datum overlijden 7 oktober 1935
datum terugkeer onbekend
schip terugkeer onbekend



naamsgegevens onbekend
familiegegevens voor aankomst vader van 20/KS
familiegegevens Gehuwd met Bok Radijem 299/HH op 30/10/1918 in Ben Para [ag1913 /o] Verzorgd het kind Oerep vrl geb 8/11/1903 uit 1323CC Bok Soeratosomo Oeroep is m/v Riboet j en Parijem m geb 11/10/1921
hercontracten onbekend
grondsituatie Bij besch van 6/4/1929 no 1087a in huur afgest perc 12 lelydorpweg Bij besch van 18/7/1929 no 1022in huur afgest perc 106 a T/W spoorweg bij besch van 4/7/1925 no 1541 overgedragen aan Sawan 1484/WW Bij rest van 13/4/1909 no 4680 in gebruik gen perc 35i/d craneweg overgedragen aan 452/EE bij rest van 20/1/1910 no 17 Bij rest van 15/10/1910 no 5 overgenomen van 510/W het gebruik van perc 104c a/d spoor weg Bij GR dd 21/12/1914 no 5084 ten gebruik en ter behouring en bewoning in huur afgst het perc no 46 t/o v/d spoorweg op lelydorp I/h distr. Ben Para
opmerkingen overl op lelydorp. Dienst doende wedono 35 de craneweg

[[afdrukbare versie](#)]

(c) 2000-2001 website - Rijksarchiefdienst
 (c) 1998-2000 database en gegevens - drs Sandew Hira (AMRIT consultancy)
 en drs Maurits Hasankhan (IMMO)
 Aan de gegevens uit de Historische Database Suriname kunnen geen rechten worden ontleend.

Immigratie gegevens van bapak Kartomodjo

Javaanse database

[home](#) [introductie](#) [raadplegen database](#) [achtergrondinfo](#) [sitemap](#) [✉](#)

Moestari

[zoeken](#)

[zoekinstructie](#)

[uitleg database-gegevens](#)

[afkortingen](#)

[schepenlijst](#)

vadersnaam Moestari
geboorteland nederl. Indie
lengte 144.2
herkenningsteken litteken linker
 schouder
geslacht man
leeftijd 20
leeftijd (maanden) onbekend
godsdienst moslim

afreisplaats Semarang
afreisdatum 15 juli 1904
schip Ambon en prins der nederlanden
soort schip onbekend
monsternummer 16
aankomstplaats Paramaribo
aankomstdatum onbekend
in dienst van Koloniale Spoorwegen
voor wie koloniaal gouvernement

contractcode KS20
begin contract 24 september 1904
einde contract 24 september 1909
datum cvo onbekend
ontvangstdatum premie onbekend
verblijfstatus onbekend
gewest Kedoe
afdeling Poerworedjo
district onbekend
desa/dorp onbekend
plantage onbekend
datum overlijden onbekend
datum terugkeer 4 juni 1906
schip terugkeer Prins der Nederlanden



naamsgegevens onbekend
familiegegevens voor aankomst Zoon van KS15
familiegegevens Gehuwd met Bok Ngadijem te Paranam op 21/12/1904 [ag05 no 228]
hercontracten onbekend
grondsituatie onbekend
opmerkingen Vertrokken op 4/6/1906 per Pr der nederlanden naar java

[[afdrukbare versie](#)]

(c) 2000-2001 website - Rijksarchiefdienst
 (c) 1998-2000 database en gegevens - drs Sandew Hira (SMRIT consultancy)
 en drs Maurits Kasankhan (IMW0)
 Aan de gegevens uit de Historische Database Suriname kunnen geen rechten worden ontleend.

Immigratie gegevens Moestari de zoon van bapak Kartomodjo



Javaanse database

[home](#) [introductie](#) [raadplegen database](#) [achtergrondinfo](#) [sitemap](#)

Bok Radijem

[zoeken](#)

[zoekinstructie](#)

[uitleg database-gegevens](#)

[afkortingen](#)

[schepenlijst](#)

vadersnaam Radijem
geboorteland Nederlands Oost Indië
lengte 150
herkenningsteken Moedervlek binnen einde linker sleutelbeen.
geslacht vrouw
leeftijd 24
leeftijd (maanden) onbekend
godsdienst moslim

afreisplaats Semarang
afreisdatum 23 mei 1905
schip Soembawa & Prins Willem I
soort schip ss
monsternummer 132
aankomstplaats Paramaribo
aankomstdatum onbekend
in dienst van Cultuur Mij Rust en Werk
voor wie koloniaal gouvernement

contractcode HH299
begin contract 29 juli 1905
einde contract 29 juli 1910
datum cvo 24 augustus 1910
ontvangstdatum premie 19 februari 1917
verblijfstatus onbekend
gewest Kedoe
afdeling Magelang
district Moentilan
desa/dorp Doekon
plantage Rust en Werk
datum overlijden onbekend
datum terugkeer onbekend
schip terugkeer onbekend



naamsgegevens onbekend
familiegegevens voor aankomst
 Gehuwd met 298/HH.
familiegegevens Gehuwd met 15/KS Kartomodjo op 30/10/1918 in Ben Para (agl1915/0). Kind: - Soetat , mnl. eb. 28/11/1911 [agl2 no 151]. Overleden op 23-3-1929 op Lelydorp .
hercontracten onbekend
grondsituatie onbekend
opmerkingen Premie ontvangen uit het Im fonds. Zie akteAG van 19/2/1917. Bij aankomst gezonden naar MH daaruit ontsl op 11/8/1905.

[[afdrukbare versie](#)]

(c) 2000-2001 website - Rijksarchiefdienst
 (c) 1998-2000 database en gegevens - drs Sandew Hira (SMRIT consultancy)
 en drs Maurits Hasan Khan (IMWO)
 Aan de gegevens uit de Historische Database Suriname kunnen geen rechten worden ontleend.

Immigratie gegevens van de vrouw van bapak Kartomodjo

Nabeschuwing

De Koloniale Regering van Suriname heeft zo rond begin negentiende eeuw op basis van de ervaringen in Nederlands Oost Indië het bestuurlijk conceptueel model van de Javaanse organisatie in Suriname geïntroduceerd. Hieruit blijkt dat in de ogen van de Nederlanders het bestuurlijke conceptuele model van de Javaanse bevolking in Nederlands Oost Indië ongetwijfeld ook al op niveau moet zijn. Ook de kosten baten

kant is positief, aangezien de kosten voor de overheid minimaal waren. De koloniale heersers in Nederlands Oost Indië hadden daarmee al goede ervaringen mee opgebouwd. Zonder deze wetenschap zou het model niet door de koloniale heersers in Suriname worden toegepast. Het conceptuele model van bestuurlijke organisatie was in Suriname ook terug te vinden in Javaanse dorpsgemeenten. Dit resulteerde dat Javaanse dorpsgemeenten er toen er behoorlijk ordelijk georganiseerd uit zagen. Andere bevolkingsgroepen die Suriname aan rijk is bevestigen dit ook. Dit was ook te danken aan de inzet van de Kelurahan. Bijvoorbeeld bij een dijk doorbraak werd niet gewacht op hulp van de overheid. Met de sambatan en gotong royong principe werden de werkzaamheden door de bewoners van een desa onder leiding van een Kelurahan ter hand genomen. Ook de trezen aan de voorzijde van het huis of een grotere lozing achter op het land die voor goede afwatering van de sawah's en het dorp moesten zorgdragen werden zelf door de bewoners van het perceel onderhouden. De Lurah ging persoonlijk langs of stuurde zijn ondergeschikten bij bewoners langs die hun trezen niet hadden onderhouden. Ook de begraafplaatsen in Javaanse dorpen zagen er altijd goed onderhouden en nu nog. Met de afschaffing van dorpsgemeenten wachten bewoners voor alles op de overheid. Bij een dijk doorbraak duurde het maanden voor een gat wordt gedicht. De dagelijkse overstromingen vooral bij springvloed namen bewoners voor lief, totdat de overheid de dijk hersteld had. Deze situatie heb ik persoonlijk in 1979 meegemaakt op plantage Rust en Werk en heb ook dit met de toenmalige Bapak Lurah Haroen (†) bediscussieerd. Bapak Lurah Haroen melde mij dat dit niet meer tot de taken van de dorpsbestuurder behoorde, maar tot de taken van het ministerie van Districtsbestuur en Decentralisatie. In de koloniale tijd en voor de opheffing was de Kelurahan niet alleen een uitkomst voor de overheid, maar was het ook een zeer efficiënte organisatie. Ook economisch gezien leverde door de prodeo werkzaamheden die geleverd werden een grote besparing op voor de overheid. Ondanks dat het een overheidstaak was, worden de verantwoordelijkheden teruggelegd bij de Javaanse bevolking. Mensen voelden zich zelf verantwoordelijk voor de eigen omgeving. De Kelurahan had tot taak: orde en rust in het dorp te handhaven, de burgerlijke stand bijhouden, het onderhoud van openbare werken (wegen, sluizen, dijken, dammen, trezen en kanalen).

De Surinaamse overheid heeft de wet op dorpsgemeenten in 1998 bij decreet van 1981, S.B. no. 25 opgeheven. Sinds het buiten werking stellen van de wet op dorpsgemeenten, is het nu ook mogelijk geworden voor personen van andere etnische groepen om zich te vestigen in het geografische gebied dat vroeger aan de Javanen was toegewezen. Hierdoor komt etnische heterogenisering van de dorpsbevolking tot stand, die ongetwijfeld deze gemeenschappen zich in de toekomst verder zullen ontwikkelen. Vele van de Javaanse dorpsgemeenten worden nu inderdaad bewoond door andere etnische groepen. In één van de voormalige Javaanse dorpen verwoordde een oude Javaanse man de verandering in 2005 desgevraagd als volgt: "Saiki désané wong Jawa wis disuk karo bangsa liya-lyané (nu worden Javaanse dorpen (ook) bewoond door andere bevolkingsgroepen)". De verwachte heterogenisering is daardoor wel gelukt. Maar helaas is de intergratie waar men misschien op hoopte naar mijn inziens nog uit gebleven, omdat de meestal vele zeer gefortuneerde nieuwkomers de aangekochte Javaanse percelen slechts gebruiken in de hoedanigheid van een weekendhuis of een vakantie verblijf. De voormalige désa's waarop velen van de nieuwkomers toen op neer keken vormen nu hun rustoorden. Van een zeker intermenselijke contact tussen de bevolkingsgroepen is daardoor naar mijn inziens nog zeer sporadisch sprake. Wel houdt deze segregatie in de hand.

Uit eigen waarnemingen is de organisatie voor het geven van feesten bij kawinan (trouwpertij), sunatan (besnijdenis) en bersih désa (jaarlijkse gemeenschappelijke dorpsfeest; meestal tijdens het Javaanse nieuwjaar, in de maand Sura) ook op deze wijze georganiseerd. Voor het welslagen van een feest wordt er een goede organisatie op poten gezet. Benoemd wordt een soort feest (mannelijke) manager voor de complete organisatie. Ze noemen hem "Pengarep sinoman". Een pengarepe sinoman regelt alles tot in de details voor het welslagen van een feestgebeuren. Voor de organisatie in de keuken wordt een vrouw benoemd. Zij regelt de totale huishouding.

De term "Wedana" hoort auteur van dit artikel voor het eerst. Onder de Javaanse ouderen van Kampong Baroe is de term Wedana wel bekend. Wedana is bij de ouderen bekend en te vergelijken met het ambt van een districtscommissaris.

Achteraf gezien is het merkwaardig dat geen enkele Lurah's in Suriname voor een Koninklijke onderscheiding is voorgedragen voor het baanbrekende werk en inzet in de Javaanse dorpen. Een Javaanse dorpsgemeente beslaat al gauw meer dan 200 woningen. Duidelijk is ook dat een Lurah kennis heeft van bestuurs- en organisatiekunde. Als ook de lijst van taken van een Kelurahan hierbij betrokken zou worden orde en rust in het dorp te handhaven, de burgerlijke stand bijhouden, het onderhoud van openbare werken mag het feit dat deze bestuurders nooit een onderscheiding kregen naar mijn inziens gezien worden als een achterstelling.

Geconcludeerd kan worden, dat de werking van een Kelurahan in Suriname en ook Javaanse feesten duidelijk op een bedrijfskundige leest stoelt. Dit is weer een duidelijke bijdrage hoe Javanen aan de ontwikkeling van Suriname in het bijzonder het openbare bestuur heeft bijgedragen.

Literatuur

1. Rosemarijn Hoefte: *"De betovering verbroken", Koninklijk Instituut voor Taal –, land- en Volkenkunde, Foris publications, Dordrecht-Holland/Providence-USA, ISBN 90 6765 458 2, 1990;*

2. S.A. Mangunswito: *"Kamus Lengkap Bahasa Jawa", CV. Yrama Widya, Bandung ISBN 979-543-072-6, 2002;*

Internet:

1. www.nationaalarchief.nl
2. www.arendnet.com

Data bron:

Historische Database Suriname(HDS), sectie Javanen, Nationaalarchief.

©

Auteur:

P.P. Mangoenkarso

Rijswijk, november 2006

Met dank aan Hr. Willem van Voorst van www.arendnet.com die op mijn verzoek mij de foto's en de historie van de schepen heeft verstrekt. Dr. Sjoerd Schenau en mw. E.Z. Mangoenkarso dank ik voor het op verzoek kritisch becommentariëren op het concept. Ook Hr. Ismaiyl Tirtosentono dank ik voor de suggesties voor het juiste gebruik van de Javaanse spelling.